

Tallinnan kaupunginarkiston palauttaminen Saksasta

Raimo Pullat:

Tallinna arhiivi tagasitoomisest Saksamaalt. Estopol OÜ 2018. 96 s. ISBN 978-9985-9722-9-8.

Kun Neuvostoliitto oli pommittanut Tallinnaa maaliskuussa 1944, saksalaiset miehittäjät veivät Tallinnan kaupunginarkiston kokoelmat Saksaan, jossa se päätyi lopulta Länsi-Saksan Koblenziin. Saksalaiset veivät suuresta arkistosta kaksi kolmasosaa: 187 hyllymetriä eli 171 laatikkoa ja lisäksi muun muassa Hansan, Ruotsin, Tanskan ja Suomen historiaa koskevia ainutlaatuisia tallenteita.

Kuten muuallakin saksalaisen aateliston vuosisatoja hallitsemassa Baltiassa, arkistoperinne oli Virossa vahva ja kaupunkien arkistot olivat rikkaita. Tallinnan arkisto on yksi Hansa-kauden ja Pohjois-Euroopan rikkaimmista. Sen vanhin asiakirja oli vuodelta 1237. Tämä perinne oli ehkä taustalla Tallinnan arkiston siirrossa, mutta vastaavasti Neuvostoliitto siirsi muun muassa Hampurin, Lyypekin ja Bremenin arkistot Moskovaan.

Viron vahva kaupunki- ja maakuntahistorian tutkimusperinne jatkui neuvostomiehityksen aikana. Tallinnan arkistoa Saksassa hyödynsivät saksalaiset tutkijat ja siellä kävivät myös Suomesta useat historioitsijat. Tutkijat ja vastaavat instituutiot alkoivat kuitenkin kaivata Tallinnan arkiston palautusta. Kun Neuvostoliitto ja Länsi-Saksa olivat solmineet diplomaattisuhteet, neuvostolähetystö Bonnissa otti arkiston palauttamisen esille vuonna 1956. Sitä koskevat ponnistelut käynnistyivät tosin vasta 1970-luvulla. Yksi tekijöistä oli alusta pitäen kaupunkihistoriaan erikoistunut Raimo Pullat, josta tuli Tarton yliopiston professori 1979. Hän pääsi jo vuonna 1978 stipendiaattina tutkimaan arkistoa. Arkiston palauttamisesta muodostui Pullatille eräänlainen elämäntehtävä.

Nyt Pullat on kuvannut koko operaation tiiviissä, mutta eloisassa teoksessa *Tallinna arhiivi tagasitoomisest Saksamaalt*. Kirja on yhtä hyvin kuvaus arkiston palautuksesta kuin tekijän elämästä ja elämäntyöstä.

Lähdeviitteiden lisäksi siihen sisältyy kuvia asiakirjoista ja keskeistä henkilöistä. Kirjan julkaiseminen sopi hyvin Viron 100-vuosisjuhliin. Pääpiirteet palautusoperaatiosta Pullat kuvasi *Historiallisessa Aikakauskirjassa* jo vuonna 1991.¹

Palauttaminen oli pitkä operaatio, joka vaati runsaasti kirjeenvaihtoa, matkoja ja kokouksia niin kotimaassa kuin Neuvostoliitossa ja Saksassa. Pullat painosti Neuvostoliiton Bonnin suurlähetystöä ajamaan asiaa. Moskovassa hän kannusti viranomaisia sallimaan saksalaisten tutkijoiden käyttää hyväkseen Neuvostoliitossa säilytettäviä saksalaiskaupunkien arkistoja. Moskova ei aluksi ollut kiinnostunut siirrettyjen arkistojen vaihtamisesta, mutta jonkinlainen käänne tapahtui vuonna 1983, kun saksalaisille arkistoammattilaisille esiteltiin Neuvostoliitossa säilytettyjä hansakaupunkien arkistoja.

Kun Länsi-Saksan presidentti Richard von Weizsäcker vuonna 1987 vieraili Moskovassa, Pullat toimitti hänelle korkea-arvoisten virolaisten kirjelmän, jossa korostettiin Tallinnan arkiston historiallista ja kulttuurista merkitystä Virolle ja Tallinnalle. Kirjelmässä korostettiin vanhaa, tunnustettua Pyhä provenienssi-periaatetta, jonka mukaan arkiston kokonaisuutta ei saa rikkoa ja arkisto on säilytettävä siellä, missä se on syntynyt ja koottu.

Kun liittokansleri Helmut Kohl vieraili seuraavana vuonna Moskovassa, sovittiin neuvotteluista, jotka koskivat Tallinnan arkiston ja Hampurin, Lyypekin ja Bremenin arkistojen keskinäistä palauttamista. Neuvotteluja, joihin Virossa osallistuivat Pullat ja Tallinnan arkistonjohtaja, käytiin ensin Moskovassa ja toisen kerran Koblenzissa. Tuloksena oli sopimusluonnos.

Tallinnan arkiston palauttamisesta sovittiin lopullisesti vasta Neuvostoliiton presidentin Mihail Gorbatsšovin Bonnin vierailun yhteydessä kesäkuussa 1989, kun ulkoministeri Eduard Shevardnadze ja Hans-Dietrich Genscher allekirjoittivat sopimuksen. Palauttaminen alkoi tosin vasta lokakuussa 1990 – samaan aikaan kun Saksojen yhdistyminen lopullisesti toteutui. Arkiston suurta arvoa korostaa, että Saksan liittoarkisto oli kopioinut koko arkiston.

Paikallishistoriatutkimuksen ansiosta jälkipolvet Virossa tietävät yhä paremmin, millaista elämä oli Tallinnassa ja Virossa vuosisatoja sitten. Raimo Pullat on ammentanut arkistoja lukuisissa tutkimuksissaan ja kirjoissaan, joista tuoreinta (*Tallinnlase asjademaailm valgustussajandil*) esitteli Pirjo Korkiakangas *Historiallisessa Aikakauskirjassa* 2/2018.²

Jaakko Blomberg, diplomaatti

1. Raimo Pullat, Pyhä provenienssi. Tallinnalle palautettiin sen historia. *Historiallinen Aikakauskirja* 89:1 (1991).

2. Pirjo Korkiakangas, Tallinnalaisten elämää 1700-luvulla. *Historiallinen Aikakauskirja* 116:2 (2018).